

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 3, 2022 | 31.03.2022 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.3.73](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.3.73)

УДК 332.146.2.012.35

Я. Ю. Білоус,

*PhD, доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
ORCID ID: 0000-0001-9019-3536*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Y. Bilous

*PhD, Associate Professor of the Department of Public Administration, Management and Marketing,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

THEORETICAL ASPECTS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT OF DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

Розглянуто теоретичні аспекти організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України, зокрема організаційний та економічний контексти у визначенні поняття територіальної громади із застосуванням системного підходу. Акцентовано увагу на важливості територіальної громади в Україні як соціального осередку, від економічної стійкості та розвитку якої залежить розвиток країни в цілому.

Визначено властивості територіальної громади як системи, що виражаються як штучною так і природною моделлю, в результаті чого представлено структуру територіальної громади з позиції системного підходу. Розглянуто природу та властивості розвитку, що дало змогу зробити висновок про можливість наявності одночасно як висхідного так і спадного розвитку систем. Узагальнено наукові напрацювання з визначення поняття "організаційно-економічне забезпечення" та виокремлено його змістовні ознаки: система, процес управління, відносини, створення умов, поєднання, організаційна та економічна складова, сукупність заходів, засобів, елементів та підсистем. Для системного розуміння та виділення організаційного й економічного контекстів у визначенні поняття територіальна громада в статті також запропоновано застосування системного підходу. В результаті його застосування територіальну громаду представлено як систему з організаційною та економічною підсистемами.

Theoretical aspects of organizational and economic support for the development of territorial communities of Ukraine, in particular, organizational and economic contexts in defining the concept of territorial community using a systematic approach. Emphasis is placed on the importance of the territorial community in Ukraine as a social center, on the economic stability and development of which depends the development of the country as a whole.

The properties of the territorial community as a system, expressed in both artificial and natural models, are determined, as a result of which the structure of the territorial community is presented from the standpoint of a systems approach. The nature and properties of development are

considered, which allowed to draw a conclusion about the possibility of both upward and downward development of systems. The scientific achievements on the definition of "organizational and economic support" are summarized and its substantive features are highlighted: system, management process, relations, creation of conditions, combination, organizational and economic component, set of measures, tools, elements and subsystems. To systematically understand and highlight the organizational and economic contexts in defining the concept of territorial community, the article also proposes the use of a systematic approach. As a result of its stagnation, the territorial community is presented as a system with organizational and economic subsystems. In the organizational context, the territorial community is defined as a complex, dynamic, open, structured system represented by the subject of government, which are local governments and objects of managerial influence, represented by all other subsystems of the territorial community. The main features of the organizational system of territorial communities are determined. At the same time, the territorial community is defined as an economic system from the standpoint of statics and dynamics. One of the indicators of economic life at the local level is entrepreneurial activity. Also, the priority task is to activate the inhabitants of territorial communities to strengthen the opportunities for effective organizational and economic support of development processes in communities.

Ключові слова: територіальна громада; розвиток; організаційно-економічне забезпечення; системний підхід; організаційна система; економічна система.

Key words: territorial community; development; organizational and economic support; system approach; organizational system; economic system.

Постановка проблеми. Процеси створення, функціонування та розвитку територіальних громад в Україні на сьогодні все ще перебувають на етапі підведення підсумків, узагальнення практичного досвіду та теоретичного узагальнення. Слід зазначити що процеси децентралізації не стали чимось абсолютно новим після 2014 року для соціально-економічної системи України. Скоріше ці процеси стали продовженням загальноекономічної політики отримання незалежності та суверенітету держави. З організаційно-економічної точки зору всі ці процеси були пов'язані з трансформацією системи управління на загальнонаціональному та регіональному рівні у бік збільшення свободи та впливу індивідуальних та приватних інституцій. Нині процеси функціонування та розвитку територіальних громад потребують системного опрацювання і узагальнення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику розвитку територіальних громад вчені розглядають в різних аспектах, зокрема проблематиці правового статусу територіальних громад приділяли увагу М. Баймуратов, О. Батанов [1], М. Орзіх [2]; історичні аспекти становлення територіальних громад у системі місцевого самоврядування розглядали В. Кравченко [3]; сутнісний аспект цікавив С. Саханенка [5]; проблеми ефективності використання ендегенного потенціалу досліджували Н. Лисак та Н. Попадинець [6]; проблемами моделювання територіального устрою переймався О. Врублевський [7]; етнонаціональні аспекти взаємодії мешканців громад розглядав Ю. Куц [8]; питання активізації та підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування щодо управління місцевим територіальним розвитком були предметом дослідження О. Бобровської [9]. Проте, на нашу думку, проблематиці саме організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад на сьогодні приділено не достатньо уваги. Водночас питання та проблеми розвитку територіальних громад постійно оновлюються. Так, з прийняттям у 2015 році Закону "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [10], та в процесі його імплементації постало багато нових питань, зокрема пов'язаних з економічною, фінансовою та фіскальною децентралізацією, які все ще потребують розширення існуючих знань щодо реалізації вказаних процесів та поглиблення вивчення теоретичних положень по дослідженню цих нових викликів для територіальних громад. Тому розгляд питань щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад сьогодні все ще залишається актуальним, хоча формально процес формування нових адміністративних одиниць станом на 2020 вже завершився.

Вклад основного матеріалу. Процеси створення, функціонування та розвитку територіальних громад є важливим напрямом досліджень концепції децентралізації. У той же час, реформи з децентралізації, які здійснюються нині в Україні, хоча і носять системний характер та передбачають довгострокові терміни реалізації, втім зосереджують увагу на вирішенні поточних організаційних і економічних питань на рівні територіальних громад. Разом з тим, досягнення високих соціально-економічних показників значною мірою залежить від якості управління, а не ресурсного потенціалу.

В сучасних умовах для України територіальна громада є важливим соціальним інститутом, який виконує багато функцій, що стосуються забезпечення місцевого розвитку. Зокрема, територіальна громада є тим

самоврядним соціальним осередком, формування та оптимальне функціонування якого стане передумовою побудови громадянського суспільства та правової держави в Україні. У такому випадку, територіальна громада – це частина громадянського суспільства, яке являє собою велику відкриту, самоорганізовану систему, що складається з багатьох інститутів і асоціацій людей.

Процес розвитку територіальної громади має різноманітні форми й може проходити різними шляхами. Це може бути єдиний, що охоплює всю громаду, всебічний процес стратегічного планування, який залучає представників від усіх частин громади та здійснюється органами й посадовими особами місцевого самоврядування. Це може бути й ініціатива будь-якого масштабу щодо будь-якого питання, яка залучає різні групи (як формальні, так і неформальні). Єдине, що їх об'єднує, – це спільна орієнтація на покращення якості життя в їх громаді. "Розвиток громади має два суттєві елементи: безпосередня участь людей у зусиллях поліпшити якість їх життя і надання технічних та інших послуг таким чином, щоб підтримати ініціативи, самопомоги і взаємодопомоги та зробити їх більш ефективними" [11]. Нинішня територіальна громада в Україні не є аналогом її історичного прообразу, адже це одиниця, що створюється державою.

Для комплексного розуміння та виділення організаційного й економічного контексту у визначенні поняття територіальної громади пропонуємо застосувати системний підхід. Потреба у використанні терміну "система" виникає в тих випадках, коли потрібно підкреслити, що щось є великим, складним, в повному обсязі відразу зрозумілим, при цьому цілим, єдиним. На відміну від понять "множина", "сукупність" поняття системи підкреслює упорядкованість, цілісність, наявність закономірностей побудови, функціонування і розвитку [12]. Наявність в територіальних громадах таких елементів як громадяни-мешканці громади, суб'єкти господарювання, об'єкти комунального господарства, об'єкти управління в громаді (ОМС) тощо, зв'язків між цими елементами, наявність певної мети утворення об'єднаної громади та її існування дають нам підстави розглядати територіальну громаду як систему і шукати визначення поняття та структури територіальної громади з позиції системного підходу.

Застосування системного підходу в економічних дослідження базується на існуючих розуміннях поняття "система" [13]. Аналіз наведених словникових та енциклопедичних статей дає можливість виділити головні загальні риси категорії "система": цілісність, єдність елементів, комплексність (сукупність елементів), упорядкованість розташування та взаємопов'язаність її складових частин. На нашу думку, всі ці риси з організаційної точки хору є притаманними територіальним громадам України.

Система територіальної громади має певні властивості як штучної (оскільки утворюються згідно законодавства, визначених норм та принципів, має властивість до змін і досягнення мети) так і природної (завдяки можливості пристосуватися до змін в середовищі і продовжувати функціонувати і розвиватися) моделі. Маємо розуміти, що свідомо впливаючи на організаційні процеси в ОТГ, відбувається досягнення поставлених цілей та розвиток громади. У загальному вигляді структура територіальної громади з позиції системного підходу представлена на рис. 1, спираючись на положення системного підходу територіальну громаду можна представити як систему, яка складається з організаційної та економічної підсистем.

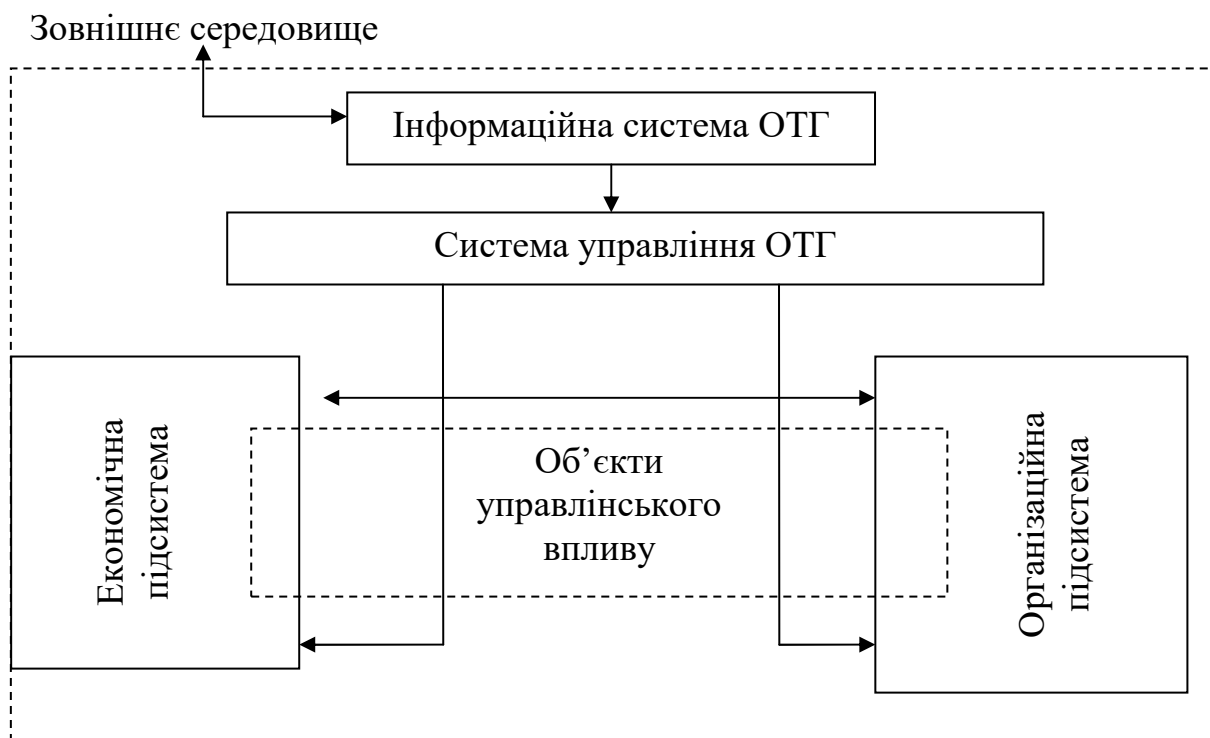

Рис. 1. Структура територіальної громади з позиції системного підходу
(розроблено автором)

Враховуючи запропоноване представлення територіальної громади як сукупності організаційної та економічної підсистем, слід визначати відповідну сутність організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад. Розвиток кожної окремої територіальної громади, окрім того, що впливає на розвиток системи управління органів місцевої влади та розвиток місцевого самоврядування, впливає на стан економіки окремої території, регіону та країни. Тобто, від якості та ефективності організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад буде залежати дієвість системи управління системи управління економічним розвитком регіонів та регіональної політики в цілому. В свою чергу, результативність регіонального організаційно-економічного механізму регулювання управлінської діяльності буде високою тоді, коли територіальні громади зможуть створити дієві організаційно-економічні механізми розвитку місцевої економіки. Проте, на сьогодні таких організаційно-економічних механізмів не напрацьовано, а існуюча успішна практика розвитку територіальних громад є скоріше винятком, ніж апробована, розповсюджена та стала модель економічного розвитку.

Розвиткові завжди властива спрямованість. Це пояснюється тим, що розвиток за своєю природою є зміною якісного стану об'єкта, яка супроводжується перетворенням його структури. У свою чергу, будь-яка зміна є динамічним процесом і, на відміну від статичних процесів, завжди має спрямованість. Беручи до уваги динамічну природу розвитку, розрізняють висхідний (характеризується нарощуванням якісних характеристик системи) і спадний (характеризується зниженням якісних характеристик системи) розвиток [14]. На нашу думку, коли йдеться про розвиток складних соціально-економічних систем слід враховувати можливу наявність одночасно як висхідного так спадного розвитку цієї системи. При цьому зниження якісних характеристик системи також можна розглядати як розвиток, зокрема якщо це стосується застарілих технологій виробництва тощо.

Розвиток соціально-економічної системи об'єктивно потребує організаційно-економічного його забезпечення та безперервного і якісного управління, для чого необхідним вбачається аналіз поняття "організаційно-економічне забезпечення". В науковій літературі існують різноманітні трактування даного поняття та містять різні змістовні характеристики, що пояснюється специфікою досліджень різних авторів-науковців, найпоширеніші з яких подано в табл. 1.

Таблиця 1.
Визначення поняття "організаційно-економічне забезпечення"

Автор	Визначення
А. Садеков, В. Цурик	"Система адаптації суб'єктів підприємництва до умов зовнішнього середовища, орієнтовану на пошук і реалізацію можливостей підприємств, що забезпечать сталий розвиток та виживання підприємств у період трансформаційної економіки" [21]
Л. Довгань, О. Лулукало	"Система формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити у процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів" [16]
Г. Пономарьова	"ґрунтується на "тенденціях розвитку підприємства, враховує досягнутий науково-технічний рівень його розвитку, соціальні, правові та психологічні відносини в колективі підприємства в процесі управління" [20]
С. Кучер	"Сукупність заходів і засобів, створення умов, які сприяють протіканню економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проєктів тощо" [17]
О. Шилова	"Процес управління для досягнення мети розвитку шляхом реалізації системи цілей підприємства як результату використання його ресурсів" [22]
М. Молла	Передбачає розподіл на організаційну та економічну складові – "на організацію виробничого процесу, виробничої інфраструктури, забезпечення контролю якості продукції, праці та організацію комерційної діяльності; на персонал підприємства, виробничі можливості підприємства, ділову активність підприємства, фінансову стійкість, платоспроможність підприємства, прибутковість підприємства" [19]
В. Грицишин	"Організаційно-економічне забезпечення управління підприємствами складається з сукупності підсистем та елементів ринкового середовища, до яких можна віднести фінансову, організаційну, кадрову, інформаційну та правову підсистеми" [15]
Т. Лебедик	Повинне включати три підсистеми: "державне регулювання, саморегулювання на мікрорівні, громадське регулювання... форму поєднання елементів ринкової саморегуляції з елементами демократичного державного регулювання" [18]

Складено автором на основі [15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22]

Узагальнення наукових напрацювань з визначення поняття "організаційно-економічне забезпечення" дає змогу виокремити такі його змістовні ознаки: система, процес управління, відносини, створення умов,

поєднання, організаційна та економічна складова, сукупність заходів, засобів, елементів та підсистем. Виокремлення змістовних ознак організаційно-економічного забезпечення дасть нам підґрунтя для подальших досліджень та погляду на територіальну громаду з позиції єдності організаційної та економічної підсистем та уточнення поняття організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад.

З погляду застосування того або іншого типу управління науковці зазначають, що територіальні громади – це певні "точки економічного зростання" [23] з новою якісною системою управління і механізмом використання ресурсів. Тому доцільно визначити та розглянути територіальні громади з позиції організаційної та економічної підсистем територіальної громади. Оскільки розвиток – це складний, слабоструктурований процес перманентних перетворень та змін наявного стану суб'єкту у досконаліший стан з кращими параметрами якісних характеристик, які виникають як накопичений результат зростання відповідних кількісних показників, то його закономірності є вельми різноманітними. На відміну від суб'єктів господарювання, територіальні громади не можуть припинити свою діяльність, може лише настати стан деградації та стагнації.

В організаційному контексті територіальна громада – це складна, динамічна, відкрита, структурована система. Наявність великої кількості взаємодіючих елементів в організаційній системі територіальної громади, зумовлює виникнення понять об'єкта і суб'єкта управління в громаді. Таким чином, особливого значення набуває система управління в територіальних громадах. Відповідно, в якості суб'єкта управління виступають органи місцевого самоврядування, а всі інші підсистеми є об'єктами управлінського впливу.

Головними ознаками такої організаційної системи є:

цілісність – неможливість існування, відтворення і розвитку окремих частин поза взаємозв'язками з іншими частинами і системи в цілому;

відкритість – неможливість існування поза взаємодією з навколишнім середовищем;

надзвичайна складність – територіальної громади як організаційна система складається з цілої низки інших систем різних рівнів (система управління, інституційна система, інформаційна система, система відносин в територіальних громадах тощо);

ієрархічність – чітке розділення на вищі й нижчі рівні управління в громаді, пов'язаних взаємодією за вертикальними зв'язками;

структурованість – складання з множини елементів та зв'язків між ними (органи управління, мешканці громади, бізнес, громадські організації, фінанси та майно тощо) [24].

Отже, в організаційному контексті, територіальна громада – це система, сукупність елементів якої, тісно взаємодіють між собою задля налагодження оптимального балансу співіснування і розвитку. Такий підхід до визначення поняття територіальної громади на нашу думку якнайкраще відображає організаційний контекст до розуміння та визначення поняття територіальної громади. Тобто в організаційному контексті територіальна громада – це система взаємопов'язаних, взаємодіючих та ієрархічно впорядкованих елементів. Узагальнюючи зазначене, пропонується в організаційному контексті розглядати територіальну громаду як організаційну систему відповідно до запропонованої схеми (рис. 2).

Досягнення цілей громади неможливе без функціонування ефективної системи управління. В територіальних громадах має існувати і функціонувати відповідним чином організована система управління. Саме по собі поняття організаційної системи територіальної громади зустріти доволі складно, тому маємо пояснити, що в нашому розумінні організаційна підсистема територіальної громади може бути представлена її системою управління. Модель та структура організаційної підсистеми територіальної громади формується в залежності від місцевих потреб. Організаційна підсистема територіальної громади має забезпечувати ефективне управління громадою як єдиним комплексом через відповідні структури та органи, забезпечувати оперативне ухвалення рішень та залучати спільноту (населення) до управління громадою, використовуючи сучасні інструменти місцевої демократії. Від того, як елементи організаційної підсистеми взаємопов'язані між собою, тобто від того як організована ця підсистема залежить ефективність її діяльності та якість життя мешканців громад.

На формування та удосконалення організаційної підсистеми територіальної громади впливають багато чинників, різних за своєю природою (див. рис. 2). Серед головних з них – соціально-економічні (політичні, економічні та ін.) та організаційно-управлінські (що відображають особливості технічного розвитку продуктивних сил, перетворення інформації, організації управління). На формування організаційної підсистеми управління територіальної громади впливають такі чинники як характер і склад функцій управління, мета організаційної системи управління громадою, методи управління, технічна оснащеність апарату управління, специфіка регіонального розвитку тощо.

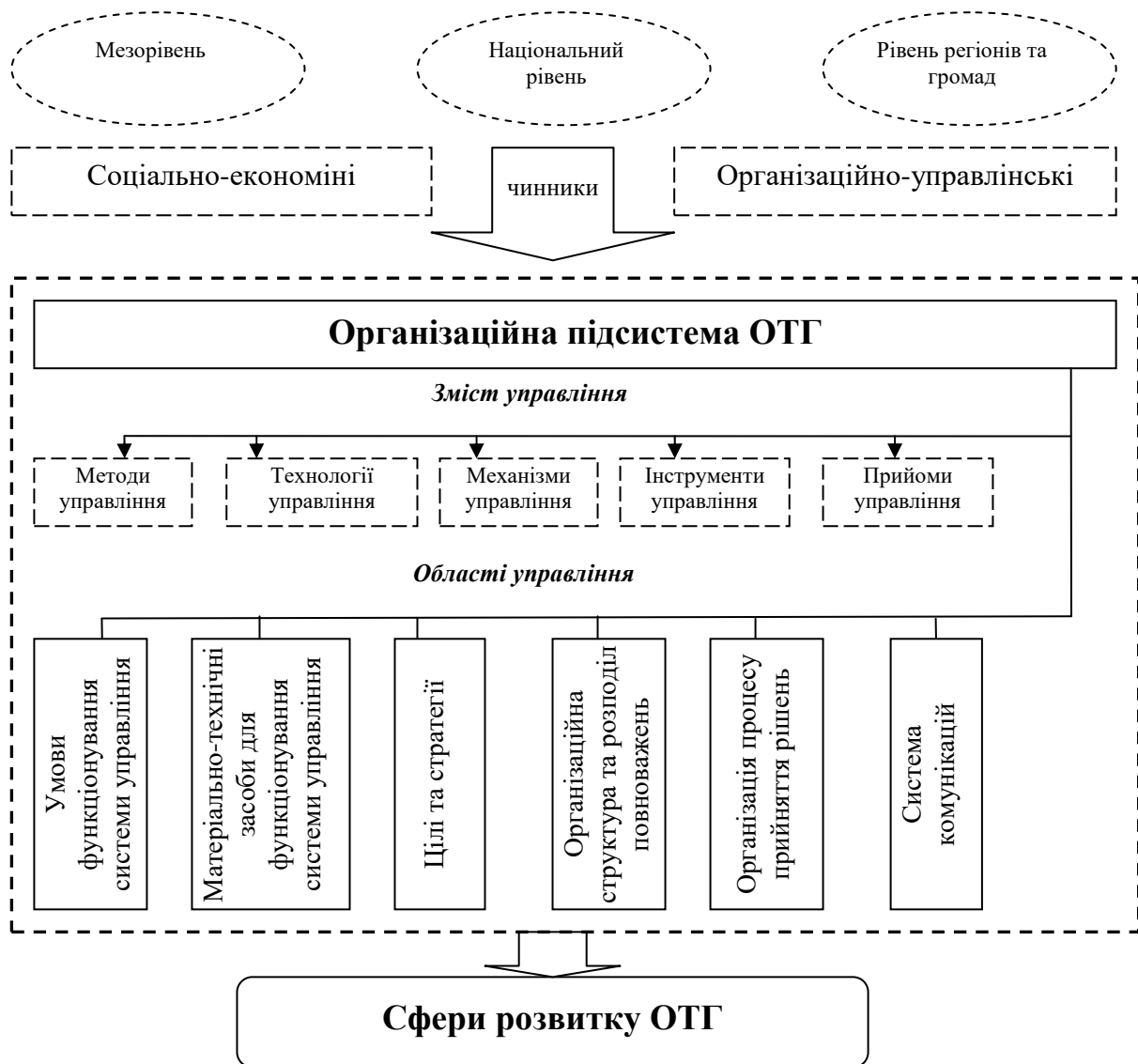

Рис. 2. Територіальна громада як організаційна підсистема
(розроблено автором)

У той же час, в економічному контексті, мета функціонування та розвитку територіальної громади полягає у забезпеченні розвитку громади, що у свою чергу зумовлює розгляд територіальної громади як економічної системи. Для розкриття економічного контексту поняття територіальної громади необхідно проаналізувати існуючі визначення поняття "економічна система" [25, 26], структурувати його та визначити засоби, які органи управління територіальної громади можуть використовувати для забезпечення економічного розвитку громади.

Оскільки "економічна система це сфера функціонування продуктивних сил і економічних відносин, взаємодія яких характеризує сукупність організаційних форм та видів господарської діяльності" [27], то у ході відтворювальних процесів на регіональному рівні (виробництва, розподілу, обміну та споживання благ між учасниками цих процесів) складаються і постійно вдосконалюються різноманітні за своїм змістом соціально-економічні відносини. Останні виявляються через економічну поведінку суб'єктів господарювання. Конкретна сукупність соціально-економічних відносин, що відповідає системі продуктивних сил і взаємодіє з нею, розвивається на основі дії як об'єктивних економічних законів, так і суб'єктивних факторів, визначає сутність економічної системи суспільства.

Від рівня економічної ефективності багато в чому залежить вирішення низки соціально-економічних завдань, таких як підвищення рівня життя населення, швидке зростання економіки, вдосконалення умов праці та відпочинку, зниження рівня інфляції [28]. Виходячи з зазначеного вище, структуру економічної системи територіальної громади можна представити відповідно до схеми, яка наведена на рис. 3.

Викладене дає нам можливість визначити економічну систему територіальної громади з позиції статичної як сукупність продуктивних сил та суб'єктів господарювання, а з позиції динаміки – як відтворювальні процеси на регіональному рівні, що пов'язані з видобуванням, розподілом, виробництвом, обміном, споживанням та розподілом доходів, поєднаних економічними відносинами з метою забезпечення

економічного зростання в громаді, збільшенні надходжень до бюджету громади та в збільшенні реальних доходів на душу населення.

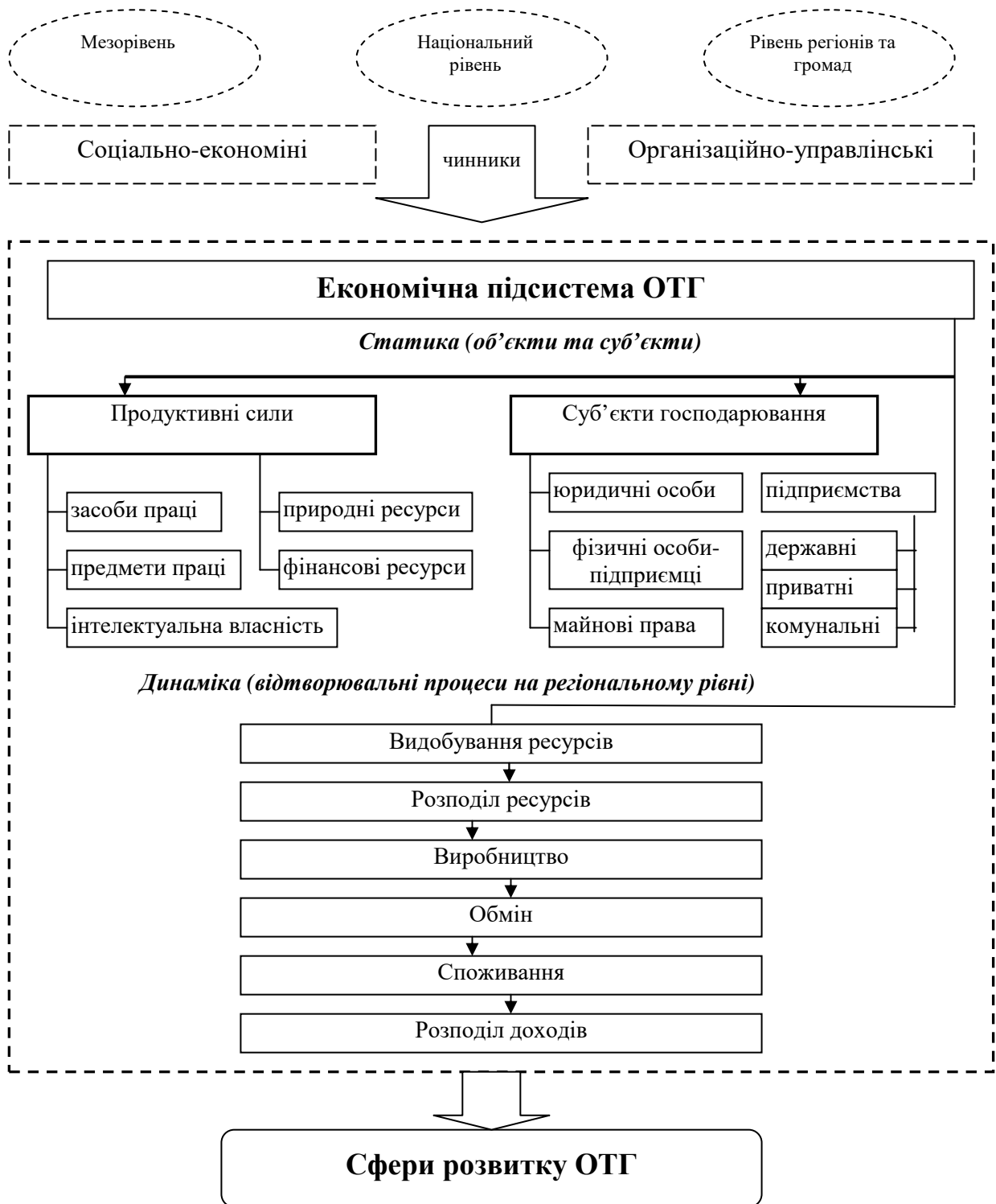

Рис. 3. Територіальна громада як економічна підсистема
(розроблено автором)

Зауважимо, що нині серед науковців все ще продовжується певна дискусія стосовно типу економічної системи, яка склалась на сьогодні в Україні. При цьому частина науковців наголошує на тому, що в Україні вже функціонує економіка ринкового типу, але інші все ще називають її перехідною, маючи на увазі певні процеси трансформації, які спрямовані на підвищення ефективності економіки та на її глобалізацію у світове ринкове середовище. Так, дійсно, на державному та регіональному рівні ми можемо спостерігати певні кроки у напрямку становлення і функціонування ринкового типу економіки, формуються відповідні сектори та галузі економіки, що можуть конкурувати на світовому ринку, створюються великі кластери, що позитивно впливає

на розвиток регіонів та країни в цілому. Що стосується локального рівня громад, ринкові економічні стимули та активність все має слабку, але в цілому позитивну динаміку.

Беззаперечно, одним із показників економічного життя на місцевому рівні може виступати підприємницька активність. Цей показник прямо пов'язаний не тільки з наявними фінансовими можливостями, а й зі свідомістю та обізнаністю мешканців громади щодо понять та механізмів сучасної ринкової економіки, конкурентоспроможності та розвитку. Нажаль, наслідки командно-адміністративної економіки мають суттєвий вплив на свідомість людей, що підтверджується низькою підприємницькою активністю в територіальних громадах. Тому першочерговим завданням вважається створення умов для активізації найціннішого ресурсу територіальних громад – людей, відкрити можливості для розвитку громади шляхом ефективного організаційно-економічного забезпечення розвиткових процесів.

Висновки. Таким чином, створення територіальних громад як організаційно-економічних одиниць регіонального рівня зумовило необхідність розробки нових комплексних підходів до організаційно-економічного забезпечення їхнього розвитку, зокрема до побудови систем управління, які будуть враховувати як зовнішні виклики сучасного глобалізованого висококонкурентного середовища, так і внутрішні детермінанти розвитку. При формуванні та розвитку територіальних громад особливо гостро постає проблематика ідентифікації ресурсів для соціально-економічного розвитку, які будуть покладені в основу побудови дієвих механізмів управління наявним ресурсним потенціалом та впровадження інструментів залучення додаткових ресурсів для забезпечення ефективного їх функціонування.

Система управління територіальної громади, впливаючи на об'єкт управління, повинна повноцінно реалізувати загальнодержавну політику на території громади, максимально враховуючи її ресурсний потенціал, особливості суспільної системи та потреби населення громади. При цьому головною метою управлінської діяльності має стати підвищення рівня та якості життя населення територіальної громади за рахунок зростання платоспроможності населення громади, поліпшення інвестиційного клімату, полегшення умов ведення бізнесу у межах території громади тощо.

Література.

1. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні. *Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики* : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. К. : Юридична думка, 2010. 299 с.
2. Орзіх М. П. Самоврядні території в системі державного устрою України. *Міське та регіональне самоврядування України*. Київ, 1993. Вип. 1-2. С. 61.
3. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. Київ : Знання, 1999. 487 с.
4. Нова державна регіональна політика: від теорії до практики. *Збірник "Нова державна регіональна політика в Україні"* / В. С. Куйбіда, О. М. Іщенко, А. Ф. Ткачук та ін. ; за заг. ред. д. держ. упр., проф. В. С. Куйбіди. К. : Вид-во "Крамар", 2009. 232 с.
5. Саханенко С. Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування : монографія. Одеса : ОФ УАДУ, 2001. 380 с.
6. Біль М. М., Лещух І. В., Попадинець Н. М. Наукові засади дослідження ендегенного потенціалу територіальних громад. *Інфраструктура ринку*. Вип. 26. 2018. С. 267-274.
7. Врублевський О., Артеменко В. Територіальна реформа: від моделювання до реалізації. *Інформаційні матеріали для Хмельницької області*. К. : ІКЦ "Леста", 2006. 88 с.
8. Куц Ю. О., Решевець О. В. Територіальна громада: управління розвитком : монографія / за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків : Вид-во "Константа", 2013. 540 с.
9. Бобровська О. Ю., Шумік І. В. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. 232 с.
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України, 2015, № 13, ст. 91. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
11. Community Development Technical Assistance. Handbook. Community Development Programs. Rural Development, 2005. 54 p.
12. Платонова Е. Экономические системы и их трансформация. *Мировая экономика и международные отношения*. 1998. № 7. С. 23.
13. Система / Википедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0>.
14. Афанасьев Н. В., Рогожин В. Д., Рудык В. И. Управление развитием предприятия : монографія. Харків : ИНЖЭК, 2003. 184 с.
15. Грицишин В. О. Організаційно-економічне забезпечення управління підприємствами соціально-економічної інфраструктури міста : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. Луганськ, 2004. 23 с.
16. Довгань Л. Є., Лулукало О. Г. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. 2012. С. 48-56.
17. Кучер С. Ф. Організаційно-економічне забезпечення перетворень у курортно-рекреаційній системі приморського міста : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.05 / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2009. 24 с.

18. Лебедик Т. М. Організаційно-економічне забезпечення регіонального розвитку підприємництва в сфері послуг : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.10.01 / Рада по вивченню продуктивних сил України Національної Академії Наук України. К., 2006. 23 с.
19. Молла М. Г. Формування системи показників оцінки організаційних складових конкурентоспроможності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ*. 2012. №44. С. 252-257.
20. Пономарьова Г. О. Організаційно-економічне забезпечення випереджувального управління підприємством : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. Луганськ, 2004. 25 с.
21. Садеков А. А., Цурик В. В. Управление предприятием в условиях кризиса : монография. Донецк : ДонГУЭТ, 2006. 178 с.
22. Шилова О. Ю. Організаційно-економічне забезпечення розвитку підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Донецький національний технічний університет. Донецьк, 2009. 24 с.
23. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук та ін. К. : НІСД, 2013. 88 с.
24. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: в 3 т. / за заг. ред. Г. В. Козаченко. Луганськ: "Елтон-2", 2010. Т. 1. 282 с.
25. Економічна система / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL <http://surl.li/exsm>.
26. Економічна теорія: Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Знання-Прес, 2007. 719 с.
27. Климко Г. Н., Нестеренко В. П., Канищенко Л. О., Чухно А. А. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підруч. для студ. екон. спец. вищ. закл. осв. / ред. Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Вища школа, 1999. 743 с.
28. Фінансово-економічний словник / укл. А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. 3-тє вид., доп. та перероб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. 844 с.

References.

1. Batanov, O. V. (2010). *Terytorialna hromada – pervynnyi subiekt munitsypalnoi vlady v Ukraini. Munitsypalna vlada v Ukraini: problemy teorii ta praktyku* [Territorial community is the primary subject of municipal power in Ukraine. Municipal power in Ukraine: problems of theory and practice]. Kyiv : Yurydychna dumka, 299 p.
2. Orzikh, M. P. (1993). "Self-governing territories in the system of government of Ukraine". *Mistseve ta rehionalne samovriaduvannia Ukrainy*. Kyiv. Vol. 1-2. P. 61.
3. Kravchenko, V. I. (1999). *Mistsevi finansy Ukrainy* [Local finances of Ukraine]. Kyiv : Znannia. 487 p.
4. Kuibida, V.S., Ishchenko, O. M., Tkachuk, A. F. etc. (2009). "New state regional policy: from theory to practice". *Zbirnyk "Nova derzhavna rehionalna polityka v Ukraini"*. Kyiv : Kramar, 232 p.
5. Sakhnenko, S.Y. (2001). *Politychne upravlinnia mistom v umovakh samovriaduvannia* [Political governance of the city in terms of self-government]. Odesa: OF UADU. 380 p.
6. Bil, M. M., Leshchuk, I. V., Popadynets, N. M. (2018). "Scientific bases of research of endogenous potential of territorial communities". *Infrastruktura rynku*. Vol. 26. 2018. P. 267-274.
7. Vrublevskiy, O., Artemenko, V. (2006). "Territorial reform: from modeling to implementation". *Informatsiini materialy dlia Khmelnytskoi oblasti*. Kyiv : IKTs "Lesta". 88 p.
8. Kuts, Y. O., Reshevets, O. V. (2013). *Terytorialna hromada: upravlinnia rozvytkom* [Territorial community: development management]. Kharkiv: "Konstanta". 540 p.
9. Bobrovska, O. Y., Shumik, I. V. (2014). *Korporatyvne upravlinnia sotsialnym rozvytkom terytorialnykh hromad* [Corporate management of social development of territorial communities]. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU. 232 p.
10. On voluntary association of territorial communities. (2015). *Zakon Ukrainy, № 13, st. 91. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Accessed 8 November 2021).
11. Community Development Technical Assistance. (2005). *Community Development Programs. Rural Development*. 54 p.
12. Platonova, Y. (1998). "Economic systems and their transformation". *Myrovaia ekonomika y mezhdunarodnye otnosheniya*. No. 7. P. 23.
13. "System". *Vykypediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0> (Accessed 18 September 2021).
14. Afanasiev, N. V., Rohozhyn, V. D., Rudyk, V. I. (2003). *Upravlenye razvytyem predpriyatiya* [Enterprise Development Management]. Kharkiv: INZhEK. 184 p.
15. Hritishyn, V. O. (2004). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia upravlinnia pidpriemstvamy sotsialno-ekonomichnoi infrastruktury mista* [Organizational and economic support for the management of enterprises of socio-economic infrastructure of the city]. Author's ref. dis ... cand. econ. science: 08.06.01. Luhansk, 23 p.
16. Dovhan, L. Y., Lulukalo, O. H. (2012). "Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu efektyvnoho upravlinnia pidpriemstvom". *Ekonomichniy visnyk NTUU "KPI"*. 3. 48-56.

17. Kucher, S. F. (2009). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia peretvoren u kurortno-rekreatsiinii systemi prymorskoho mista* [Organizational and economic support of transformations in the resort and recreational system of the seaside city]. Author's ref. dis ... cand. econ. science : 08.00.05. Donetsk. 24 p.
18. Lebedyk, T. M. (2006). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rehionalnoho rozvytku pidpriemnytstva v sferi posluh* [Organizational and economic support of regional development of entrepreneurship in the field of services]. Author's ref. dis ... cand. econ. science: 08.10.01. Kyiv. 23 p.
19. Molla, M. H. (2012). "Formation of a system of indicators for assessing the organizational components of enterprise competitiveness". *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen ODEU*. №44. P. 252-257.
20. Ponomarova, H. O. (2004). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia vyperedzhuvalnoho upravlinnia pidpriemstvom* [Organizational and economic support of advanced management of the enterprise]. Author's ref. dis ... cand. econ. science: 08.06.01. Luhansk, 25 p.
21. Sadekov, A. A., Tsurik, V. V. (2006). *Upravlenye predpriyatym v usloviakh kryzysa* [Enterprise management in a crisis]. Donetsk: DonSUET. 178 p.
22. Shylova, O. Y. (2009). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku pidpriemstva* [Organizational and economic support of enterprise development]: Author's ref. dis ... cand. econ. science: 08.00.04. Donetsk. 24 c.
23. Bila, S. O., Shevchenko, O. V., Kushnir, M. O., Zhuk, V. I. etc. (2013). *Stymuliuvannia ekonomichnoho zrostannia na mistsevomu rivni* [Stimulating economic growth at the local level]. Kyiv : NISD. 88 p.
24. Kozachenko, H. V. (2010). *Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo: v 3 t.* [Economic security system: state, region, enterprise: 3 vol.]. Luhansk: "Elton-2". V. 1. 282 p.
25. "Economic system" / Wikipedia. Free encyclopedia. URL <http://surl.li/exsm> (Accessed 7 August 2021).
26. *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia : pidruchnyk* (2007) [Economic theory: Political economy: a textbook]. Ed. by Bazilevych V. D. Kyiv : Znannia-Pres. 719 p.
27. Klymko, H. N., Nesterenko, V. P., Kanishchenko, L. O., Chukhno, A. A. (1999). *Osnovy ekonomichnoi teorii: politekonomichnyi aspekt* [Fundamentals of economic theory: political and economic aspect]. Kyiv: Vyshcha shkola. 743 p.
28. Zahorodnii, A. H. Vozniuk, H. L. (2011). *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk* [Financial and economic dictionary]. Lviv: Lvivska politekhnik. 844 p.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2022 р.